

Cerkveni patronat in odvetništvo na primeru Studenic: med častjo in bremenom

Lilijana Urlep*

DOI: <https://doi.org/10.62409/czn.310>

CC BY-SA 4.0

UDK – UDC: 27-9(497.45)Studenice):348

Potrjeno – Accepted: 15. 12. 2025 | Objavljeno – Published: 31. 8. 2026

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Lilijana Urlep: Cerkveni patronat in odvetništvo na primeru Studenic: med častjo in bremenom. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 97=62(2026), 1, str. 30–58

Članek prikazuje, kako je studeniški dominikanski samostan oziroma kasneje zemljiško gospostvo Studenice imelo patronat in v manjši meri nižje odvetništvo nad patronatnimi župnijami. Studeniški samostan je do patronata prišel z inkorporacijo. Leta 1245 je oglejski patriarh samostanu inkorporiral slivniško (pra)župnijo. Posledično so samostanu pripadale patronatne pravice nad vsemi župnijami in vikariati, ki so nastali na področju slivniške pražupnije. Po ukinitvi samostana je patronat prešel na štajerski verski sklad, nato pa na lastnike zemljiškega gospostva Studenice. V stoletjih se je patronat kazal predvsem v pravici patrona, da je predlagal oziroma prezentiral novega duhovnika krajevnemu škofu oziroma ordinariju v potrditev. Na način izvrševanje patronata sta v stoletjih vplivali cerkvena in državna zakonodaja. S patronatom so bile povezane tudi dolžnosti, predvsem finančne obveznosti pri obnovah župnijskih in nadarbinskih poslopij. Zaradi finančnih bremen so magdalenke, ki so v letih 1885 in 1886 prevzele in kupile samostanski kompleks s pripadajočo posestjo, poskrbele za odkup ali razrešitev patronatov, kar se je zgodilo v 20. in 30. letih 20. stoletja.

Ključne besede: Studenice, cerkveni patronat, cerkvena zgodovina, cerkveno odvetništvo, krajevna zgodovina.

* Mag. Lilijana Urlep, arhivska svetovalka, Nadškofijski arhiv Maribor, Slomškov trg 20, 2000 Maribor, Slovenija, lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si – *Lilijana Urlep, MA, Archival Consultant, Archdiocesan Archives, Slomškov trg 20, SI 2000 Maribor, Slovenia, lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si*

Lilijana Urlep: Ecclesiastical Patronage and Advocacy in the Case of Studenice: Between Honour and Burden. Review for History and Ethnography, Maribor 97=62(2026), 1, pp. 30–58

The article examines how the Dominican convent in Studenice, and later the Studenice landed estate, exercised ecclesiastical patronage and, to a lesser extent, lower advocacy over the parishes under its patronage. The Studenice convent acquired its patronage rights through incorporation. In 1245, the Patriarch of Aquileia incorporated the ancient parish of Slivnica into the convent. Consequently, the convent acquired patronage rights over all parishes and vicariates established within the territory of the ancient parish of Slivnica. Following the dissolution of the convent, the patronage passed to the Styrian Religious Fund and subsequently to the owners of the Studenice landed estate. Over the centuries, patronage was manifested primarily in the patron's right to nominate or present a new priest to the local bishop or ordinary for confirmation. The manner in which patronage was exercised was shaped over the centuries by both ecclesiastical and secular legislation. Patronage also entailed duties, particularly financial obligations relating to the renovation of parish buildings and buildings belonging to benefices. Because of these financial burdens, the Magdalene sisters (the Order of St Mary Magdalene), who took over and purchased the convent complex and its associated estate in 1885 and 1886, arranged for the patronage rights to be redeemed or relinquished in the 1920s and 1930s.

Keywords: Studenice, ecclesiastical patronage, Church history, ecclesiastical advocacy, local history.

UVOD

Studeniški dominikanski samostan oziroma za njim zemljiško gospostvo Studenice je bilo stoletja povezano s cerkvenim patronatom in [nižjim] odvetništvom nad župnijami oziroma župnijskimi in podružničnimi cerkvami. Za ustanoviteljico studeniškega samostana velja Zofija Rogaška, ki je leta 1237 ali pred tem letom v Studenicah ustanovila špital, iz katerega je do leta 1245 nastal samostan, ki je od konca 13. stoletja naprej tudi uradno pripadal dominikanskemu redu.¹ Samostan je do patronatnih pravic prišel na podlagi inkorporacije. Leta 1245 je oglejski patriarh Bertold Andeški (patriarh 1218–1251) samostanu inkorporiral studeniško župnijo; mišljena je Slivnica pri Mariboru. Od tega časa naprej je imel samostan patronat nad vsemi župnijami/vikariati, ki so nastali na območju slivniške pražupnije. Kot patron je imel samostan pravico, da je predlagal oziroma prezentiral duhovnike pri vikariatih in župnijah škofu ordinariju v potrditev. Dodatno je samostan v novem veku (vsaj v 18. stoletju) izvrševal nad večino omenjenih župnij tudi odvetništvo, o čemer pa je zaradi pomanjkanja gradiva manj znanega. Ko je bil samostan leta 1782 ukinjen in premoženje podržavljeno, je patronate

¹ Najpomembnejše delo o zgodovini samostana v Studenicah je delo Jožeta Mlinariča *Studeniški dominikanski samostan*.

prevzel štajerski verski sklad preko gospostva Studenice. Po prodaji gospostva v zasebne roke leta 1827 so patronati pripadli vsakokratnim lastnikom. V tem času je imel patronat vse lastnosti realnega patronata,² torej patronata, povezanega z zemljiškim gospostvom oziroma nepremičnino; v virih se pogosto omenja kot patronatna gosposka. Lastniki studeniškega gospostva so bili Karl Linner, družina Sparovitz, Anton Papst in zakonca Egger, od katerih so samostanski kompleks s pripadajočo posestjo kupile magdalenke, šlezjska redovna skupnost. Ker so magdalenke zaradi finančnih stroškov, ki so bili povezani s patronatom, patronat občutile kot breme, so na začetku 20. stoletja začele postopek za odkup oziroma razrešitev patronatov. Postopek se je zaključil v tridesetih letih 20. stoletja. Po razrešitvi je župnije prosto podeljeval (lavantinski) škof.

Članek prikazuje, kako je samostan v srednjem veku prišel do patronata in kako so dominikanke in za njimi sledeči lastniki gospostva izvrševali patronatne pravice nad patronatnimi župnijami. Izvrševanje patronata se je v stoletjih spreminjalo, na kar sta vplivali tako cerkvena kot civilna zakonodaja. Na koncu članka je opisano, kako je prišlo do razrešitve patronatnih pravic, za kar je na razpolago kar precej gradiva. V nasprotju s patronatom pa je za preučevanje vprašanja odvetništva samostana nad župnijami na razpolago le malo gradiva, zato to vprašanje ne bo podrobno obravnavano. Podobno velja tudi za odvetništvo nad samostanom, za kar obstajajo samo posamezni drobci ali namigi.

OSNOVNI PODATKI O CERKVENIH PATRONIH, PATRONATIH IN ODVETNIŠTVU

Cerkveni patron v pravnem smislu³ opredeljuje ali pomeni osebo, ki je ustanovila in opremila cerkev s pripadajočo cerkveno službo (dotacija), ali osebo, ki je v že obstoječi cerkvi ali kapeli ustanovila ali fundirala novo cerkveno službo. Zato ima v drugem primeru pravico, da prezentira ali predlaga novega kandidata za službo, v prvem pomenu pa mu poleg prezentacijske pripadajo še nekatere druge pravice in časti.⁴ Cerkveni zgodovinar Franc Kovačič (1867–1939) je navedeno definicijo poenostavil: »Patron kake cerkve se imenuje tisti, ki je cerkev ustanovil in jo oskrbel z vsem potrebnim za bogoslužje,

² Realni patronat: patronat, povezan z lastništvom lastništvo nepremičnine ali posesti. Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 141.

³ Poleg cerkvenega patrona v pravnem smislu obstaja tudi patron v liturgičnem pomenu. V bogoslužnem oziroma liturgičnem pomenu je cerkveni patron tisti svetnik, ki mu je posvečena cerkev ali kapela, torej zavetnik cerkve ali kapele.

⁴ *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon*, 9, stolpec 1620.

tudi dohodke za ondi službujoče duhovnike, ali vsaj ustanovil kako cerkveno službo pri že obstoječi cerkvi.«⁵

Patronatno pravo torej pomeni pravice in dolžnosti, ki jih pravna ali fizična oseba pridobi z ustanovitvijo cerkve in službe ali samo cerkvene službe. Patron je bil sprva pravni lastnik cerkve in zemljišča, na katerem je stala cerkev, in tudi ustanovne dotacije, ki naj bi bila namenjena vzdrževanju cerkve in/ali duhovnika. Posebne pravice in časti so dobrotnikom in podpornikom pripadle že v antiki, v srednjem veku pa je na razvoj patronatnih pravic in razmerij dodatno vplival fevdni sistem. Do razvoja je prišlo predvsem v procesu izgradnje župnijske mreže oziroma, natančneje, vključitvijo lastniških cerkva v škofovsko župnijsko mrežo. V procesu širjenja krščanstva in nastajanja župnijske mreže so poleg škofovskih cerkva obstajale tudi lastniške cerkve, ki so jih ustanavljali posamezni fevdalci. Ker so ti poskrbeli za dotacijo, so pri teh lastniških cerkvah imenovali oziroma postavljali duhovnike. Lastniške cerkve so bile večinoma namenjene samo družinam ali podložnikom posameznega fevdalca, ne pa vsem vernikom. V 11. in 12. stoletju ali morda še nekoliko kasneje so bile lastniške cerkve vključene v škofijsko župnijsko mrežo, pri tem pa je prišlo do preobrazbe lastniških cerkva v patronatne. Do tega procesa je prišlo pod vplivom boja za investituro oziroma za prepoved laične investiture. V procesu preobrazbe so dotedanjemu lastniku pripadle patronatne pravice, med katerimi je bila najpomembnejša predlagalna ali prezentacijska pravica, to je pravica, da je predlagal krajevemu škofu novega duhovnika ali beneficiata v potrditev.⁶ Poleg prezentacijske so patronu pripadle še nekatere častne pravice, npr. upodobitev družinskega grba v cerkvi, vidno ali prvo mesto v cerkvi, pravica do pokopa v cerkvi in podobno. Imel je tudi pravico do preživnine, če je brez lastne krivde zapadel v revščino. Po drugi strani je imel dolžnost, da je nadzoroval upravljanje cerkvenega premoženja, a se pri tem ni smel neposredno vmešavati v upravo, in da je pomagal, torej prispeval, pri popravilih ali zidavah cerkvenih stavb (gradbena obveznost). Poleg tega je bil dolžan tudi povečati dotacijo, če ta ni več zadostovala za pokrivanje izdatkov. Zadnji dve dolžnosti sta pogosto privedli do tega, da so se patroni večkrat odrekli patronatnim pravicam. Na slovenskih tleh so se patronat in z njim povezane patronatne pravice obdržali do konca druge svetovne vojne oziroma spremenjenih družbenopolitičnih razmer po letu 1945.⁷

⁵ Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 55.

⁶ Prav tam, str. 55–56; Höfler, *O prvih cerkvah na Slovenskem*, str. 39; Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 26.

⁷ Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 142–145; Ambrožič, *Patronatno pravo in jožefinski patronati kranjskega verskega sklada*, str. 72–74; Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 26–27.

V preteklosti so cerkvene službe podeljevali na različne načine. Pri podeljevanju župnij in beneficijev sta v srednjem veku prišli v poštev dve različni kanonični/duhovni pravici: prezentacijska pravica in pravica do potrditve (*jus confirmandi*). Pri župnijah, ki so bile v polnih škofovih pravicah, je oboje kot *ius collationis* ali *collatio libera* (podelitvena pravica) pripadlo škofu; škof je lahko prosto imenoval oziroma postavljaj župnike. Drugače je bilo pri cerkvah ali župnijah, kjer so obstajale patronatne pravice. Pri patronatih je nosilec patronata pristojnemu škofu predlagal kandidata za cerkveno službo v potrditev. Do umeščanja je prišlo na podlagi predloga.⁸

Cerkveno odvetništvo, ki se v virih pojavlja kot vogtija ali advokatura, pomeni zastopstvo pred civilnim sodiščem ter upravljanje premoženja; odvetnik je bil tisti, ki je cerkvene ustanove (največkrat so mišljene višje ustanove, kot so samostani in škofije) zastopal pred posvetnim sodiščem v svetnih zadevah in bil tudi poveljnik vojske, ki jo je morala prispevati ustanova. Služba je bila častna in povezana z dohodki.⁹

Posebna vrsta odvetništva je odvetništvo nad posameznimi cerkvami ali župnijami, ki ga lahko označimo kot nižje odvetništvo. Nižje odvetništvo podobno pomeni upravljanje cerkvenega premoženja in zastopanje pred sodiščem. Odvetništvo pri cerkvah oziroma nižjih ustanovah verjetno ni povezano z odvetništvom pri višjih ustanovah, ampak s patronatom.¹⁰ Odvetnik je bil navadno zemljiški gospod ali fevdalec, ki je izvrševal na širšem prostoru, kjer je bila cerkev oziroma ustanova, svetno teritorialno jurisdikcijo. Odvetništvo (nad župnijami in cerkvami) se od novega veka naprej kaže predvsem v obliki nadzora nad upravljanjem premoženja oziroma, natančneje, kot nadzor nad cerkvenimi računi. Odvetniki so skrbeli za nadzor premoženja, potrjevali cerkvene račune, sodelovali pri imenovanju ključarjev, ki so podpisovali cerkvene račune itd. Služba je obstajala do leta 1848.¹¹

Ker so studeniškemu samostanu patronatne pravice pripadle zaradi inkorporacije, si pogledajmo še inkorporacijo. Inkorporacija pomeni prenos premoženja in/ali pravic na drugega upravičenca. Največkrat se je izvršila v obliki pripojitve ali dodelitve posameznih župnij drugim cerkvenim ustanovam. Ločimo tri vrste inkorporacij, popolna (*incorporatio plena*), nepopolna (*minus plena*) in *plenissimo iure*. Do nepopolne inkorporacije je prišlo takrat, kadar je cerkvena ustanova, ki ji je bila inkorporirana župnija, uživala samo dohodke nadarbine, župnika pa je morala prezentirati škofu v potrditev, torej

⁸ Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 137; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 28.

⁹ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 56.

¹⁰ Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 29.

¹¹ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 56. Kovačič sicer ne ločuje med odvetništvom nad višjimi in nižjimi cerkvenimi ustanovami.

je bila inkorporacija samo gmotne narave. Pri polni inkorporaciji je bila inkorporacija tudi duhovne narave, kar je pomenilo, da je cerkvena ustanova oziroma njen predstojnik postal župnik inkorporirane župnije, župnijo pa je v njegovem imenu upravljal vikar. Tretja stopnja je pomenila inkorporacijo škofijski ali samostanski menzi, torej v osebni užitek predstojniku cerkvene ustanove.¹² Inkorporacije so bile v srednjem veku zelo pogoste. Usodo inkorporirane župnije so delile tudi župnije in vikariati, ki so se razvile iz nje in še niso dosegli stopnje samostojnosti, kot se je to zgodilo v primeru Studenic.

PATRONAT V ČASU DOMINIKANK

Da bi finančno podprl novonastali samostan, je oglejski patriarh Bertold Andeški, kamor je področje južno od Drave takrat spadalo, s privoljenjem kapitlja v Ogleju dne 23. oktobra 1245 samostanu inkorporiral oziroma podelil slivniško pražupnijo z vsemi njenimi dohodki in pravicami vred (*redditibus et iuris*).¹³ Pri tem je določil, da bo takratni župnik Werner prejemal vse prihodke, in sicer bodisi do svoje smrti ali dokler se župniji ne bo kanonično odpovedal.¹⁴

Isti patriarh je inkorporacijo potrdil leta 1249, ob čemer je nekoliko bolj natančno določil oziroma pojasnil pogoje inkorporacije. Pri postavljanju župnika v Slivnici si je pridržal pravico, da ga na podlagi prezentacije samostana kanonično instituiral ali umešča sam. Samostanu je pri Slivnici pripadla samo prezentacijska pravica.¹⁵ Poleg Slivnice se v listini omenjajo, a ne navajajo ali naštevajo vikarji, kar pomeni, da se je na področju pražupnije takrat že oblikovalo nekaj vikariatov, ki še niso postali samostojni. Za vikarje novo nastalih vikariatov je bilo določeno, da jih bo po posvetu z arhidiakonom nameščal slivniški župnik,¹⁶ vendar je kasneje prezentacijska pravica vseeno pripadala samostanu. Pri inkorporaciji je patriarh izvil cerkev sv. Štefana na Spodnji Polskavi, ki jo je ustanovil neki Reycher (Riher, Rihar). Omenjeni ustanovitelj

¹² Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 56–57; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 31.

¹³ UBSt II/461; Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 80; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 317; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 33; Hytrek, *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*, str. 9.

¹⁴ UBSt II/461; Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 80; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 317; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 33; Hytrek, *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*, str. 9.

¹⁵ UBSt III/59; Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 80; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 317; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 34.

¹⁶ UBSt III/59; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*; str. 34; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 318.

je dosegel, da je bila cerkev oziroma župnijo sv. Štefana izvzeta iz slivniške pražupnije. Župnijo je predal patriarhu, ki je njemu in njegovim naslednikom potrdil prezentacijsko pravico, zase pa pridržal potrditev ali konfirmacijo.¹⁷ Spodnja Polskava je bila do tega časa že samostojna župnija, patronat nad katero je pripadal ustanovitelju in njegovi družini. Kovačič meni, da gre pri navedenem Riherju za moža Zofije Rogaške,¹⁸ vendar je za to trditev težko najti dokaze. Z inkorporacijo je samostan pridobil del dohodkov, ki so jih drugače uživali župniki oziroma vikarji, vendar so se spori in nestrinjanja glede tega, podobno kot pri drugih inkorporacijah, vlekli še dolgo časa.¹⁹

Glede odvetništva nad samostanom je patriarh določil, da samostan ne bo imel odvetnika, ampak bolj specifično samo zaščitnika, ki naj bi ga zastopal brez plačila (*nullum dictum claustrum habeat aduocatum, nisi defensorem sine emolumento*).²⁰ Tega naj bi redovnice izbirale same in po potrebi tudi zamenjale.

Poleg patriarha je inkorporacijo slivniške pražupnije potrdil tudi papež. Tako je 27. marca leta 1256 pravico samostana do slivniške župnije potrdil papež Aleksander IV.²¹

Ob inkorporaciji slivniške pražupnije je nastal problem, saj je samostan spadal pod konjiško in ne slivniško pražupnijo. Da bi rešila ta problem, sta se konjiški župnik in samostansko predstojništvo dogovorila za izmenjavo cerkva. Konjiški župnik je samostanu v zameno za cerkvi v Tinju in pri sv. Venčeslu izročil bližnji cerkvi v Poljčanah in Laporju z vsemi pripadajočimi pravicami vred.²² Do tega je prišlo leta 1251.

To je bilo torej ozemlje, ki je bilo inkorporirano samostanu. Na ozemlju slivniške pražupnije, ki je bila leta 1251 nekoliko spremenjena, so se v srednjem veku oblikovali vikariati oziroma kasnejše župnije Šmartno na Pohorju, Slovenska Bistrica, Črešnjevec in Laporje, medtem ko je bila Spodnja Polskava od leta 1249 izvzeta in je spadala pod patronat gospostva Frajštajn.

Čeprav je bilo leta 1249 določeno, da studeniškemu samostanu pripada samo prezentacijska pravica pri slivniški župniji, ne pa pri novonastalih vikariatih, se v deželnoknežjih vizitacijah v letih 1544/45 kaže drugačna slika. Tako Slivnica kot vikariati/župnije, ki so se razvili iz nje, so bili v polnih pravicah

¹⁷ UBSt III/59; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 321; Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 81.

¹⁸ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 81.

¹⁹ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 35.

²⁰ Prav tam.

²¹ UBSt III/195; Hytrek, *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*, str. 56; Koropec, Zbelovo, Studenice, *Pogled do srede 17. stoletja*, str. 243.

²² UBSt III/102; Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 81; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 318; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 33, 35.

samostana.²³ Samostanu sta pri slivniški in ostalih župnijah pripadli tako prezentacijsko kot konfirmacijska pravica, ne pa odvetništvo.²⁴ V vizitacijskih zapisih se pri župnijah in/ali vikariatih Slivnica,²⁵ Šmartno na Pohorju,²⁶ Slovenska Bistrica²⁷ in Laporje²⁸ nedvomno kaže, da so bile inkorporirane samostanu in da je samostan poleg prezentacijske imel tudi pravico, da je potrjeval duhovnike, kar je pomenilo, da je lahko prosto umeščal duhovnike. Drugače pa je bilo z odvetništvom. Odvetništvo nad navedenimi župnijami je pripadlo Volku Engelbertu Turjaškemu kot lastniku gospostva Štatenberg. Nekoliko drugačno stanje se je kazalo pri Črešnjevcu, kjer je bil kot patron naveden studeniški samostan, kot konfirmator pa oglejski patriarh.²⁹ Podobno stanje se kaže tudi v Montagnanovem popisu savinjskega arhidiakonata iz let 1592/96.³⁰

Kar se tiče samostana, je v zapisniku navedeno, da si je samostan, torej redovnice, sam volil priorico, ki jo je potrdil patriarh. Odvetništvo si je lastil Volf Engelbert Turjaški kot lastnik Štatenberga, čeprav je načeloma vrhovno odvetništvo ali nadodvetništvo pripadalo Habsburžanom kot deželnim knezom.³¹ Štatenberg je bil v 13. stoletju v lasti Rogaških, družine Zofije Rogaške,³² od koder verjetno izhaja omenjena pretenzija za odvetništvom, za njimi pa je večkrat menjal lastnike.

Glede na navedeni zapis je lahko samostan pri patronatnih župnijah prosto nameščal duhovnike, ni pa imel odvetništva. Stvari so se spremenile po

²³ Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 232, 239, 240, 242, 244; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 69–70. Mlinarič izpostavi samo patronat, ne pa konfirmacije.

²⁴ Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 232, 239, 240, 244; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 68–70.

²⁵ Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 239.

²⁶ Prav tam, str. 240.

²⁷ Prav tam. Die Fraw priorin zu Studenitz hat dise pfarr zu verleichen und ainen pfarrer zu confirmieren.

²⁸ Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 244.

²⁹ Prav tam, str. 232.

³⁰ Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 319.

³¹ Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 288; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 69. Nekaj podatkov o samostanskih odvetnikih izvira tudi iz 17. stoletja. V tem času so si dominikanke (verjetno v skladu z določilom iz leta 1249) same izbirale zaščitnika/protektorja. Tako so leta 1638 za novega zaščitnika izbrale Nikolaja Draškoviča z gradu Trakoščan na Hrvaškem. Za dovoljenje so dominikanke zaprosile tudi deželnega kneza kot najvišjega zaščitnika oziroma nadodvetnika. Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 87.

³² Bele, Rodbina Konjiško-Rogaških, str. 483.

tridentinskem koncilu, ki je načeloma zelo omejil inkorporacije in določil načine za podeljevanje cerkvenih službenih mest.³³ Iz ohranjenega gradiva za 18. stoletje in kasneje sledi, da je samostan ohranil samo prezentacijske pravice. Da pa je samostan tudi po tridentinskem koncilu sodeloval pri oblikovanju župnijske mreže, priča dejstvo, da je leta 1683 pri slivniški podružnični cerkvi sv. Marije ustanovil vikariat Cirkovce.³⁴

Spremenjeno [postridentinsko] stanje se kaže v vizitacijskih zapisih goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa (1711–1774). Leta 1751 je bil namreč ukinjen oglejski patriarhat, na njegovem mestu pa ustanovljeni goriška (za avstrijski del bivšega patriarhata) in videmska nadškofija (za beneški del). Nadškof Attems, ki si je zelo prizadeval za izboljšanje verskega in materialnega stanja, je vizitiral vsa področja svoje obsežne nadškofije.³⁵ Pot ga je zanesla tudi na področje Studenic.

V tem času je imel samostan patronat nad vsemi že omenjenimi župnijami/vikariati in v 17. stoletju nastalimi Cirkovcami. Prav tako je samostanu pripadal tudi patronat nad Spodnjo Polskavo. Leta 1679 je namreč priorica Ana Marija Pečaher kupila grad in gosposčino Frajštajn.³⁶ Prav tako je samostanu pripadala odvetništvo nad župnijami/cerkvami.³⁷ Ker za to vprašanje ni na razpolago dovolj gradiva, je težko reči, kako je samostan izpolnjeval svojo nalogo, verjetno pa se je kazala predvsem pri nadzorovanju cerkvenih računov, imenovanju cerkvenih ključarjev itd.

Attems je zaradi pastoralnih vzrokov ustanavljal nove vikariate in župnije, pri čemer se ni oziral na patrone. Leta 1760 je tako pri cerkvi sv. Križa, ki je prej spadala pod laporsko župnijo, ustanovil novo župnijo Poljčane. Samostan je temu ugovarjal in se v zvezi s tem pritožil deželnim oblastem v Gradcu. Vendar ugovarjanje in pritožba Attemsa nista ustavili. K ustanovitvi nove župnije so ga spodbudile predvsem pogoste poplave reke Dravinje, zaradi katerih ni bilo mogoče priti iz Laporja v Poljčane, verniki iz Poljčan pa niso mogli v Laporje.³⁸ Med Attemsom in samostanom je zaradi Poljčan prišlo do sporov in večletnega pravdanja, ki je temeljilo predvsem na tem, da je nadškof

³³ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 57; Wahrmund, *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich*, 1, str. 183–184. Za tridentinski koncil: Seja XXIII in XXIV (poglavje XIII), dostopno na: <https://www.papalencyclicals.net/councils/trent/twenty-third-session.htm> in <https://www.papalencyclicals.net/councils/trent/twenty-fourth-session.htm>.

³⁴ Orožen, *Das Bisthum und die Diözese Lavant*, 1, str. 473; Pirchegger, *Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer*, 2/1, str. 142.

³⁵ Ožinger, *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije*.

³⁶ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 109.

³⁷ Ožinger, *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofij*, str. 317, 335, 345, 350, 353, 355, 357 (podatki za leto 1756).

³⁸ Prav tam, str. 544.

pri ustanovitvi župnije zaobšel pravice samostana kot patrona. Priorica je leta 1769 nadškofu poslala dolgo pritožbo, v kateri mu je očitala, da je brez soglasja samostanskega predstojništva ustanovil župnijo in imenoval prvega župnika Lovrenca Kužnerja. Nadškofu je predlagala, naj prekliče svojo odločitev o ustanovitvi župnije, če pa ne, naj pri cerkvi sv. Križa nastavi beneficiata ali vikarja, ki bo odvisen od laporskega župnika.³⁹ Kljub temu je nova župnija ostala in že leta 1766 se kot odvetnik in patron omenja samostan.⁴⁰ To dogajanje jasno kaže, da je samostan zelo pazil na svoje patronatne pravice. To se je sicer kazalo že stoletje pred tem, ko je prišlo do dolgoletnih sporov med samostanom in takratnimi štatemberškimi gospodi zaradi kapele oziroma cerkve sv. treh Kraljev v Ješovcu pri Štatenbergu, ki spadal pod župnijo Črešnjevec. Dovoljenje za postavitve kapele naj bi dal leta 1639 lastnik Štatemberga Viljem Leopold Tattenbach. Samostansko predstojništvo se je pritožilo civilnim oblastem, da je bila kapela postavljena brez dovoljenja cerkvenih in civilnih oblasti, kar je bilo načeloma potrebno. V ozadju je bilo predvsem vprašanje odvetniških in patronatnih pravic nad cerkvijo. Šele leta 1662 je prišlo do pogodbe med samostanom in Ivanom Erazmom Tattenbachom, po kateri sta bila samostanu priznana odvetništvo in patronat nad cerkvijo.⁴¹

V Attemsovem času (leta 1758)⁴² je bil na področju slivniške pražupnije ustanovljen še vikariat Gornja/Zgornja Polskava. Za vikariat je bilo leta 1760 navedeno, da patronat pripada slivniški župniji, odvetništvo pa studeniškemu samostanu.⁴³ Že šest let kasneje, ko se omenja kot župnija, pa sta tako odvetništvo kot patronat pripadala Studenicam.⁴⁴ Podobno je bila na področju župnije Črešnjevec leta 1736 ustanovljena ekspozitura in leta 1766 župnija Makole.⁴⁵

V tem času je imel torej samostan patronat in odvetništvo nad župnijami Slivnica, Slovenska Bistrica, Laporje, Šmartno na Pohorju, Poljčane, Spodnja Polskava, Zgornja Polskava, Poljčane in Makole.

V nadškofijskem arhivu Maribor se je iz 60. in 70. let 18. stoletja ohranilo nekaj dopisov glede prezentacije. Iz sicer dokaj skromno ohranjenega gradiva lahko razberemo, kako je samostan konkretno izvrševal patronatne pravice oziroma predlagal kandidate za izpraznjena mesta goriškemu nadškofu v potrditev.

³⁹ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 137.

⁴⁰ Ožinger, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa*, str. 698.

⁴¹ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 90–92.

⁴² NŠAM, Popis cerkva, D III – Slovenska Bistrica, Sv. Trojica na Gornji Polskavi, 1957.

⁴³ Ožinger, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa*, str. 538.

⁴⁴ Prav tam, 702.

⁴⁵ NŠAM, Popis cerkva, D III – Slovenska Bistrica, Makole, 20. 6. 1956; Ožinger, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa*, str. 764.

Tako je priorica Marija Nepomucena Pettauera (priorica 1767–1780) 12. februarja 1768 za novega župnika v Šmartnem na Pohorju v odobritev goriškemu nadškofu predlagala Jožefa Fiderja, samostanskega kaplana.⁴⁶ V prošnji je dodala še prošnjo za spovedno sodnost, ki jo je Fider do takrat imel samo kot samostanski kaplan.⁴⁷ Imenovani je ostal v Šmartnem do smrti marca leta 1777.⁴⁸

Ista priorica je 24. maja 1773 goriškemu nadškofu za novega župnika v Laporju v potrditev (denselben in dieser würde zu bestätigen) predlagala Jožefa Premeca ali Primeca, kaplana v Šmartnem na Pohorju,⁴⁹ ki je ostal v Laporju do smrti 12. novembra 1789.⁵⁰

Ker je predlogov za potrditev bolj malo, je težko podati neke splošne sklepe, vidi pa se, da so priorice oziroma samostansko predstojništvo največkrat predlagale kandidate iz patronatnih župnij ali iz bližnje okolice. V dopisih se navaja, da so predlogi nastali na podlagi želja ali sklepov priorice in sester, kar pomeni, da je kandidata prezentirala vsa samostanska skupnost.

Prav tako je iz dokumentacije razvidno, da podelitev službenih mest ni potekala na podlagi javnega razpisa ali konkurza, ki ga je predvidel tridentinski koncil.⁵¹ Po tridentinskem koncilu bi se morala vsa službena mesta javno razpisati, kandidati pa bi se morali podvreči preizkusu ali skušnji, ki so jo opravili posebni izpraševalci ali examinadores, kar pa se je na naših tleh uveljavilo šele proti koncu 18. stoletja. V času dominikank so sestre kandidate predlagale brez razpisa.

PATRONAT V ČASU OD LETA 1782 DO DRUGE SVETOVNE VOJNE

Leta 1782 je bil samostan dominikank ukinjen, premoženje (zemljiško gospodarstvo) pa podržavljeno. Pri nekdanji samostanski cerkvi je bila ustanovljena najprej kaplanija, nato pa kuracija Studenice, ki je bila leta 1870 dokončno povzdignjena v župnijo. Po ukinitvi samostana je patronat nad vsemi župnijami oziroma pastoralnimi enotami, vključno z novonastalima Studenicami

⁴⁶ Služboval je tudi v Slovenski Bistrici. Ožinger, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa*, str. 701.

⁴⁷ NŠAM, Škofijska pisarna, D III, šk. 1, prezentacija Jožefa Fiderja za župnika v Šmartnem na Pohorju, 12. februar 1768.

⁴⁸ NŠAM, MMK Šmartno na Pohorju 1752–1836, str. 76.

⁴⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, D III, šk. 1, prezentacija Jožefa Premeca za župnika v Laporju, 24. maj 1773.

⁵⁰ NŠAM, MMK Laporje 1784–1828, str. 17.

⁵¹ Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 136. Za koncil: Seja XXIV, poglavje XVIII.

in Framom, prevzel štajerski verski sklad preko gospostva Studenice.⁵² Jožefinska preureditev škofijskih meja 1786/1789 je zarezala tudi v studeniške patronatne župnije. Župnije Slovenska Bistrica, Šmartno na Pohorju, Laporje, Poljčane, Makole, Spodnja Polskava, Zgornja Polskava, Studenice, Črešnjevec so prišle pod lavantinsko škofijo; organizirane so bile v novo dekanijo Slovenska Bistrica. Nasprotno pa so Slivnica, Cirkovce in Fram prišle pod sekavsko škofijo s sedežem v Gradcu in dekanijo Slivnico.⁵³ S tem se je pretrgala povezana med župnijami, ki so nastale na področju slivniške pražupnije.

Leta 1827 je studeniško gospostvo brez Frajštajna za svojega nečaka Martina kupil Karl Klembas Linner, od katerega sta ga še isto leto kupila zakonca Alojz in Ana Sparovitz.⁵⁴ V lasti družine Sparovitz je posest ostala do leta 1876, ko je bila na dražbi prodana Antonu Papstu, za njim pa sta ga leta 1884 kupila Franc in Jožefa Egger. Od zakoncev Egger so posest v letih 1885/86 kupile redovnice iz šlezijske redovne skupnosti magdalenk, ki so v Studenice prišle preko Hrvaške. Dovoljenje za njihovo naselitev so morale dati tako cerkvene kot državne oblasti. Cesar oz. ministrstvo za uk in bogočastje je uradno odločbo o tem izdalo 29. julija 1893.⁵⁵ Patronat je pripadal vsem zasebnim lastnikom, tudi redovni skupnosti magdalenk. V tem obdobju se je torej patronat kazal kot realni ali stvarni patronat, povezan z nepremičnino. V virih se pogosto označuje kot patronatno gospostvo. Vsekakor pa je to pomenilo, da so lastniki Studenic, kakor že pred njimi dominikanke, z izbiro kandidatov lahko vplivali na versko življenje v patronatnih župnijah.

Do leta 1859 so Sparovitzi kot lastniki posesti imeli patronat nad 11 župnijami (brez Spodnje Polskave, ker so gospostvo Frajštajn leta 1827 pridobili Brandisi)⁵⁶ v lavantinski in sekavski škofiji. V tem času so v lavantinski škofiji

⁵² NŠAM, Pomožne knjige, Alphabetisches Verzeichnis der Pfarren und Kuratien der gesamten ehrwürdigen Geistlichkeit ihres Karakters, und Orts, der Seelsorge, Benennung der Dekanaten, unter wel[chen] das Ort stechet, des Kreises, des Patronus, und der Seelen Anzahl, št. 80, 94, 130, 132, 148, 168, 213, 239. Urlep, Opisa lavantinske škofije iz leta 1702 in 1790, str. 86, 92, 109, 110, 118, 129, 153–154, 167.

⁵³ Šematizmi lavantinske in sekavske škofije.

⁵⁴ Alojz Sparovitz se je rodil 28. maja 1786 v Višnji Gori v meščanski družini. Leta 1821 se je v cerkvi sv. Jurija na Ptuj poročil z Ano Zistler, roj. 1792, ki je izhajala iz ptujske meščanske družine. V zakonu se jima je rodilo vsaj pet otrok (Gustav, Ludvik, Ana, Marija in Luisa). Mladi Alojz je pred in po nakupu studeniške gosposčine kot uradnik služboval v državnih gosposčinah Rottenmann, Studenice, Fala in Maria Zell. NŠAM, PMK Ptuj – sv. Jurij 1785–1837, str. 117; Kostanjšek Brglez in Urlep, *Studenice, drobci iz zgodovine samostana* (razstava).

⁵⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, F 83, šk. 2, dokumentacija v zvezi z nakupom posestva Studenice.

⁵⁶ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 159.

ostajali tudi drugi zasebni patroni, vendar pa so Sparovitz izstopali po številu patronatnih župnij in že omenjenem dejstvu, da so njihove patronatne župnije spadale pod dve škofiji. Poleg tega je bil z gospodstvom povezan še šolski patronat, ki pa ni stvar tega prispevka.

Sparovitz so svoje patronatne pravice⁵⁷ izvajali na nekoliko drugačen način kot pred njimi dominikanke. V obdobju vladanja cesarja Jožefa II. se je namreč tudi pri župnijah pod laičnim patronatom uveljavil način podeljevanja župnij na podlagi splošnega natečaja ali razpisa,⁵⁸ ki ga je razpisala škofija in na katerega se je lahko prijavil vsakdo. Ta način je, kot je bilo že omenjeno, predpisal že tridentinski koncil. Škofijski ordinariat je o prijavljenih kandidatih obvestil patrona, ki je predlagal enega izmed navedenih kandidatov. Namesto specialnega preizkusa ali skušnje za razpisano mesto se je v Avstriji uveljavil generalni konkurz, ki so ga opravili vsi duhovniki, ki so želeli postati župniki (župnijski izpit).⁵⁹ Glede obveščanja patrona o prosilcih/kandidatih se je uveljavilo načelo, da pristojni ordinariat klerikalnemu patronu pošlje seznam treh (terna) najprimernejših kandidatov, pri laičnih patronih pa naj te omejitve ne bi bilo.⁶⁰

In kako se je to kazalo v praksi? 18. aprila 1838 je v Slivnici umrl župnik in dekan Tomaž Jereb.⁶¹ Na razpis za župnijo, ki ga je razpisal sekavski škofijski ordinariat, se je prijavilo 7 kandidatov, ki so izpolnjevali vse pogoje, o čemer je sekavski konzistorij dne 25. julija 1838 obvestil patronatno gospodstvo Studenice.⁶² Na podlagi prejetega dopisa je Alojz Sparovitz 14. avgusta 1838 prezentiral Filipa Vavpotiča, ki je bil od leta 1832 župnik v Cirkovcah.⁶³ Uradno konfirmacijsko listino je sekavski škof izstavil 4. septembra 1838.⁶⁴ Ob imenovanju Vavpotiča za župnika v Slivnici je bilo izpraznjeno mesto v Cirkovcah, zato je sekavski ordinariat 22. avgusta 1838 razpisal mesto v

⁵⁷ PAM, Samostan in gosposčina Studenice, šk. 7, 8 in 9. Med gradivom se nahajajo dopisi finančne narave, dopisi glede prezentacije, odkupa patronatov in dopisi glede šolskega patronata.

⁵⁸ Wahrmond, *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich*, 2, str. 83.

⁵⁹ Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 136.

⁶⁰ Prav tam, str. 143; Wahrmond, *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich*, 2, str. 93–94.

⁶¹ NŠAM, MMK Slivnica pri Mariboru 1836–1855, str. 26.

⁶² NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, obvestilo sekavske škofije patronatnemu gospodstvu Studenice o razpisu za župnijo Poljčane in prijavljenih duhovnikov, 25. julij 1838.

⁶³ NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, prezentacija Filipa Vavpotiča za župnika v Slivnici s strani Alojza Sparovitza, 14. avgust 1838.

⁶⁴ NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, konfirmacija oziroma listina o imenovanju Filipa Vavpotiča za župnika, 4. september 1838.

Cirkovcah (skupaj z župnijo Stubenberg).⁶⁵ Na razpis se je prijavilo deset kandidatov, med katerimi je Alojz Sparovitz v imenu patronatne gosposke izbral na prvem mestu navedenega Janeza Hergo, ki je bil takrat provizor v Cirkovcah.⁶⁶ Vavpotič je Slivnico vodil do leta 1846,⁶⁷ Herga pa Cirkovce do leta 1861, ko je umrl.⁶⁸ Iz ohranjenega gradiva je videti, da je Sparovitz lahko izbral med vsemi kandidati in da sekavski ordinariat ni podal terna predlogov.

Nekoliko drugače pa je postopek potekal v lavantinski škofiji. Župnija Poljčane je osirotela 8. marca 1849, ko je umrl dolgoletni župnik Anton Hmeliak.⁶⁹ Na razpis lavantinskega škofijskega ordinariata se je prijavilo 13 kandidatov, med katerimi je bil tudi Anton Šmon, župnik v Slivnici pri Celju. V nasprotju s sekavsko škofijo pa so [nekoliko presenetljivo] na lavantinskem škofijskem ordinariatu naredili izbor treh kandidatov, med katerimi je bil na prvem mestu Anton Šmon,⁷⁰ ki ga je Sparovitz nato predlagal na izpraznjeno mesto. Ali je na Sparovitzovo dokončno odločitev vplivalo dejstvo, da je bil Šmon naveden na prvem mestu ali pa je morda (ampak vseeno manj verjetno) mislil, da gre za kandidata iz *njegove* Slivnice [pri Mariboru]. Pri posameznih primerih namreč lahko opazimo, da je tudi Sparovitz, podobno kot pred njim dominikanke, dajal prednost kandidatom iz patronatnih župnij, torej domačim kandidatom. Vsekakor je škof Slomšek Šmona 18. maja 1849 uradno postavil za župnika v Poljčanah.⁷¹ Imenovanje se je zaključilo z dopisovanjem glede dopolnitve kongrue, o čemer so imele zadnjo besedo deželne oblasti v Gradcu.

⁶⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, razpis župnij Cirkovce in Stubenberg, 22. avgust 1838.

⁶⁶ NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, prezentacijska listina, 20. november 1838.

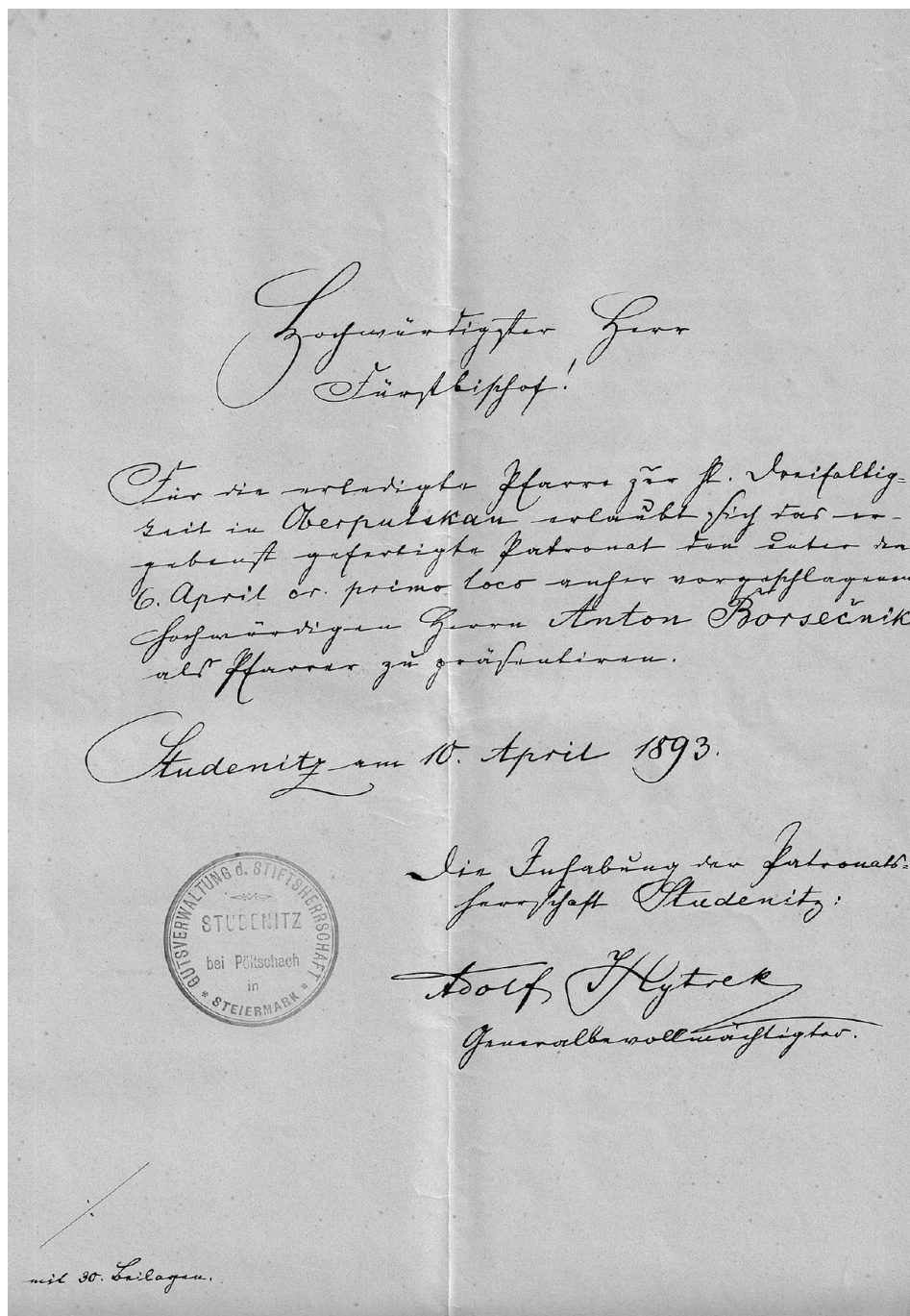
⁶⁷ NŠAM, Dekanijski šematizmi, šk. 1, Neue Dekanate, D XX – Dravsko polje, Slivnica.

⁶⁸ NŠAM, MMK Slivnica pri Mariboru 1840–1869, str. 210.

⁶⁹ NŠAM, MMK Poljčane 1830–1877, str. 164.

⁷⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 8, dopisi za leto 1849, osnutek sporočila lavantinskega škofijskega ordinariata patronatni gosposki Studenice o prijavljenih kandidatih za župnijo Poljčane, 1. maj 1849. Načeloma je lavantinski ordinariat tudi po prihodu magdalenk še nekaj časa pripravljaval listo treh kandidatov.

⁷¹ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 8, dopisi za leto 1849, Slomškovo uradno imenovanje/konfirmacija Antona Šmona za župnika v Poljčanah, 18. maj 1849.

Slika 1: Prezentacija Antona Borsečnika za župnika v Studenicah (NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 13, št. 877/1893, 10. april 1893). Dopis o prezentaciji Borsečnika za župnika v Studenicah je v imenu patronatnega gospostva Studenice napisal Adolf Hytrek.

Čeprav je šlo za zasebni patronat, so pri zasedbi mest sodelovale tudi državne oblasti. 22. marca 1920 je v Makolah umrl dolgoletni župnik, pisatelj in urednik Mihael Lendovšek, ki se je v zgodovino zapisal predvsem po izdaji Slomškovih del. Po njegovi smrti je lavantinski škofijski ordinariat dne 24. marca 1920 razpisal župnijo;⁷² kandidati so se morali prijaviti do 6. maja 1920. Prijavila sta se dva kandidata, Franc Šegula, kaplan pri sv. Magdaleni v Mariboru, in Jožef Sigl, župnik v Trbonjah, o čemer je škofijski ordinariat dne 4. junija 1920 obvestil studeniški samostan.⁷³ Na osnovi dopisa je priorica Jedert Gruner za novega župnika predlagala Franca Šegulo.⁷⁴ O prezentaciji je škofijski ordinariat dne 14. junija 1920 obvestil deželno vlado v Ljubljani, natančneje poverjeništvo za uk in bogočastje,⁷⁵ ki je dne 19. junija 1920 ordinariatu odgovorilo, da ne nasprotuje nastavitvi Šegule za župnika.⁷⁶ Torej šele, ko je državna oblast predhodno potrdila, da ne nasprotuje imenovanju Šegule za makolskega župnika, je ordinariat omenjenega prosilca obvestil, da ga je samostansko predstojništvo prezentiralo za duhovnika.⁷⁷ Zadnji korak je bila investitura ali slovesna umestitev, ki se je izvršila 1. avgusta 1920.

Podobna zgodba se je zgodila naslednje leto, ko je bila izpraznjena župnija Laporje. 3. maja 1921 je lavantinski škofijski ordinariat razpisal prosto mesto,⁷⁸ za katerega se je potegovalo kar 15 kandidatov.⁷⁹ Med kandidati je škofijski ordinariat izbral tri, med katerimi je bil na prvem mestu Jožef Ozimič, kaplan pri Sv. Marjeti niže Ptuja. Na podlagi dopisa je priorica v imenu konventa ordinariatu prezentirala prvo postavljeno Jožefa Ozimiča.⁸⁰

⁷² NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 1465/1920, razpis za župnijo Makole, 24. marec 1920.

⁷³ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 2049/1920, obvestilo lavantinskega škofijskega ordinariata magdalenkam o prosilcih za izpraznjeno župnijo Makole, 4. junij 1920.

⁷⁴ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3048/1920, prezentacija Franca Šegule za župnika v Makolah, junij 1920.

⁷⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3048/1920, obvestilo škofijskega ordinariata deželni vladi, da namerava podeliti župnijo Makole Francu Šeguli, 14. junij 1920.

⁷⁶ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3298/1920, odgovor deželne vlade, da ne nasprotuje postavitvi Franca Šegule za župnika v Makolah, 19. junij 1920.

⁷⁷ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3298/1920, obvestilo lavantinskega ordinariata Francu Šeguli, da ga je samostansko predstojništvo prezentiralo za župnika v Makolah, 28. (datum nejasen) junij 1920.

⁷⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, razpis župnije Laporje, 3. maj 1921.

⁷⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 2607/1921, obvestilo lavantinskega škofijskega ordinariata samostanskemu predstojništvu o izvedenem razpisu za župnijo Laporje, 21. junij 1921.

⁸⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, 3358/1921, prezentacija Jožefa Ozimiča za župnika v Laporju, 25. julij 1921.

Zadeva se je zaključila z dopisom glede imenovanja na deželno vlado⁸¹ in formalno umestitvijo, ki jo je opravil dekan. Izbira treh kandidatov je bila tokrat v skladu z že omenjenim določilom, da mora ordinariat kleriškemu patronu (magdalenkam kot redovni skupnosti) predlagati listo treh kandidatov.

Poleg dejstva, da je lavantinski škofijski ordinariat v času pred prihodom magdalenk pripravil izbor treh kandidatov, z današnjega gledišča izstopa tudi dejstvo, da se je ordinariat glede imenovanja duhovnika obrnil na državno oblast. Vsekakor je bilo to v skladu z avstrijsko zakonodajo, ki so jo kasneje upoštevale tudi oblasti v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Na podlagi 6. člena dne 7. maja 1874 sprejetega zakona o kritju potreb katoliškega bogočastja in prispevkih verskega sklada, izdanega v sklopu zakonodaje o ukinitvi konkordata iz leta 1855, je bilo določeno, da mora Cerkev pri vsaki oddaji cerkvenih služb obvestiti deželne oblasti, ki bi lahko nasprotovale imenovanju oziroma vložile ugovor zoper kandidata, če ta ne bi izpolnjeval vseh državnih pogojev.⁸² Oblasti so imele torej možnost veta na imenovanje predlaganega kandidata. Vsekakor pa so bile magdalenke in pred njimi tudi drugi zasebni lastniki pri prezentaciji v skladu z odloki tridentinskega koncila vezani na seznam, ki jim ga je dostavil ordinariat, ki pa je moral (v drugi polovici 19. stoletja) pridobiti tudi dovoljenje državnih oblasti oziroma, natančneje, njihov odgovor, da ne nasprotujejo predlaganemu kandidatu.

Kljub prezentacijski pravici so magdalenke zaradi gradbenih bremen oziroma prispevkov pri gradnjah in obnovah patronat občutile predvsem kot breme. Ob obnovah in nadomestnih gradnjah cerkvenih objektov je moral namreč patron nositi del stroškov oziroma tako imenovano patronatno tangento. V skladu s štajersko deželno zakonodajo iz leta 1864⁸³ je delež patrona znašal tretjino, pred tem večino. Kot so v samostanski kroniki zapisala magdalenke, so imeli težave s patronatom že Sparovitzki, pa tudi same so patronat občutile kot težko breme, še posebej zato, ker se je vrednost posestva zaradi zemljiške odveze in odprodaje različnih (predvsem gozdnih) parcel zmanjšala. Težilo jih je tudi to, da Sparovitzki odškodnine za zemljiško odvezo niso

⁸¹ NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3358/1921, obvestilo lavantinskega škofijskega ordinariata deželni vladi, da je graščina Studenice prezentirala Jožefa Ozimiča za župnika v Laporju.

⁸² Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 137; Gesetz vom 7. Mai 1874, mit welchem behufs Bedeckung der Bedürfnisse des katholischen Cultus die Beiträge zum Religionsfonde geregelt werden, dostopno na: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1874&page=133&size=55> (pridobljeno 26. 9. 2025).

⁸³ Gesetz vom 28. April 1864, betreffend die Bestreitung der Kosten der Herstellung und Erhaltung des katholischen Kirchen und Pfründengebäude, dann der Beischaffung der Kirchen-Paramente, Einrichtung und Erfordernisse, 8. člen, dostopno na: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lgm&datum=1864&page=59&size=45> (pridobljeno 26. september 2025). Zemljiška odveza na patronate formalnopravno ni vplivala.

vrnili v posest, ampak so jo uporabili v druge namene. Zaradi povečanega števila zahtev po plačilu tangent so se na začetku 20. stoletja podale v boj za odkup patronatov.⁸⁴ Problem patronatov so najprej mislile rešiti tako, da bi se patronati prenesli na štajerski verski sklad. Tako so se 11. januarja 1908 obrnile na lavantinski škofijski ordinariat s prošnjo za nasvet in pomoč, češ da mnoge župnije načrtujejo obnovo župnišč in/ali nadarbinskih poslopij ter da bodo v ta namen od samostana zahtevale ustrezne tangente.⁸⁵ Za večino župnij so predlagale odkup patronatov, primer Studenic pa bi bilo treba zaradi cerkve, župnišča in nadarbinskih poslopij, ki so bile prvotno del samostanskega kompleksa, reševati drugače. Prezencijsko pravico so bile pripravljene prepustiti ordinariatu tako v primeru, če bi prišlo do odkupa patronatov, kot tudi v primeru, če se to ne bi uresničilo.⁸⁶ Nedolgo zatem (v mesecu juniju ali juliju) so se obrnile na deželno namestništvo v Gradcu s prošnjo, da bi patronatne obveznosti, ki izvirajo iz naslova lastništva patronatne gosposke Studenice, prevzel verski sklad, kar je ministrstvo za uk in bogočastje dne 4. novembra 1909 zavrnilo.⁸⁷ Ko so nato isto prošnjo vložile še enkrat, je ministrstvo dne 7. avgusta 1911 ponovno potrdilo, da ne more spremeniti odločbe iz 4. novembra 1909.⁸⁸ Prenos patronatov na verski sklad torej ni prišel v poštev, a je prišel v poštev postopen odkup patronatov. Deželno namestništvo je namreč v istem dopisu, v katerem je magdalenke obvestilo o odločitvi ministrstva z dne 7. avgusta 1911, sporočilo, da ne bo nasprotovalo morebitnemu postopnemu odkupu patronatov, kar je že leta 1910 predlagal škofijski ordinariat.⁸⁹ Deželno namestništvo je nato v dopisu z dne 4. februarja 1913 preko lavantinskega škofijskega ordinariata magdalenkam oziroma studeniški patronatni gosposki predlagalo, naj začne postopek za postopen odkup patronatov.⁹⁰ Postopek za odkup patronatov so odobrile tako cerkvene kot civilne oblasti. Pogajanja so potekala oziroma se nadaljevala tudi med vojno. Konec leta 1916 je samostan poslal predstojništvom župnij Slovenska Bistrica

⁸⁴ NŠAM, Magdalenke v Studenica, kronika magdalenk 1870–1944, str. 69–77.

⁸⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis samostanskega predstojništva lavantinskemu škofijskemu ordinariatu o patronatih, 11. januar 1908.

⁸⁶ Prav tam.

⁸⁷ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis štajerskega deželnega namestništva deželnemu glavarstvu v Ptuj o patronatnih bremenih magdalenskega samostana, 17. november 1909.

⁸⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis štajerskega deželnega namestništva deželnemu glavarstvu v Ptuj o patronatnih obveznostih samostana v Studenica, 28. avgust 1911.

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis štajerskega deželnega namestništva lavantinskemu škofijskemu ordinariatu o patronatnih bremenih studeniškega samostana, 4. februar 1913.

(v nemškem jeziku), Poljčane, Laporje, Makole, Črešnjevec, Zgornja Polskava, Šmartno na Pohorju, Fram, Cirkovce in Slivnica (vse našete v slovenskem jeziku) spomenico, v kateri so opisale razmere, vključno z zgodovino dominikanskega samostana, začetki patronata in zgodovino studeniške gosposke, in podale ponudbo za denarni odkup patronatov.⁹¹ Kot so zapisale, so jih v odkup silile predvsem zahteve za pomoč. Za pomoč pri plačilu so se v preteklosti obračale tudi na verski sklad, a je ministrstvo za uk in bogočastje 23. oktobra 1912 izjavilo, da ni naloga verskega sklada, da podpira druge patrone in naj samostan začne postopek za odkup patronatov. S tem so očitno želele razložiti, da so izčrpale že vse možnosti. Pri razmišljanju o odkupu so poudarile zmanjšano oziroma znižano vrednost posestva zaradi zemljiške odveze in prodaje posameznih parcel (te so na veliko prodajali Sparovitzji). Pri ceni odkupa so pripravile formulo, povezano s plačanimi tangentami. Od leta 1864, ko je bil sprejet štajerski deželni zakon o plačevanju stroškov za vzdrževanje cerkvenih stavb,⁹² torej v obdobju 52 let, so razni studeniški patroni izplačali tangente v vrednosti 24.730 kron, kar na leto znesse 457 kron. To zahteva pri 4 % obrestni meri glavnico 11.889 kron. To pa je znesek, ki so ga pripravljene plačati.⁹³

Navedeno ponudbo so sprejele župnije Zgornja Polskava, Slivnica pri Mariboru, Cirkovce, Šmartno na Pohorju in Makole. Reševanje se je vleklo do leta 1923, ko so bile sklenjene ustrezne pogodbe. Predlagani odkup patronatov je že 24. februarja 1920 potrdila deželna vlada v Ljubljani.⁹⁴ Kot je videti, so župnije prejele nekoliko višje vsote, kot je bilo predvideno v spomenici iz leta 1916: Makole 3000 kron, Cirkovce 1500, Slivnica 2000, Zgornja Polskava 1000 in Šmartno na Pohorju 1000, skupaj 8500 kron.⁹⁵

Odkup patronatov je potekal ravno v času, ko je bil izdan *Codex Iuris Canonici*, Zakonik cerkvenega prava, ki patronatom ni bil najbolj naklonjen. V kanonu 1450 je bil nastanek novih patronatov prepovedan, od obstoječih pa je priznaval samo tiste, ki so bili dokazljivi z ustreznimi avtentičnimi listinami (§ 1454).

⁹¹ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis/spomenica župnijam o odkupu patronatov, 28. oktober 1916.

⁹² Gl. opombo št. 83.

⁹³ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis/spomenica župnijam o odkupu patronatov, konec leta 1916.

⁹⁴ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis poverjenišтва za uk in bogočastje o potrditvi pogodb, 24. februar 1920.

⁹⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis magdalenskega konventa lavantinskemu škofijskemu ordinariatu o patronatih, 1. september 1921. Zneski s svinčnikom navedeni na hrbtni strani dopisa. Navajajo se tudi v samostanski kroniki, vendar so povsod dodani vprašaji. NŠAM, Magdalenke Studenice, kronika magdalenk 1870–1944, str. 77.

St. 22. Magdalenski samostan Studenice, dne 28. oktobra 1916.

Odvera patronatov.

Velečastitim kn. šk. cerkvenim predstojništvom
in cerkveno konkurenčnim odborom.

v

Novenski Bistrici, Poljčanah, Laporju,
Makolah, Čresnjevcu, Gornji Poljskavi,
sv. Martinu na Pohorju, Trzinu,
Slivnici in Cirkovcah.

Vsled mnogih popravil in preridavani, oziroma novih gradenj, ki so se zadnja leta izvršila pri posopjih rarnih studeniških patronatskih župnij, so narasle patronne v nekaterih slučajih tako velike tangente, da je bil ponovno prisiljen ali vlagati pri = zive, ali slednjič prositi za pomoč iz verskega zakla = da. Na večkratne utemeljene prošnje so se podpore vsaj deloma tudi podelile.

Še 12. avgusta 1911 št. 34088, pa je visoko c. kr. ministro = stvo za bogočastje potom c. kr. namestništva v Grad = cu in preč. kn. šk. ordinarijata v kariboru patro = ne naročilo, naj prične korakoma razreševati patronatske obveznosti potom pogodbe z dotičnimi cerkvenimi predstojništvimi in rastopstvi cerkvenih občin, oziroma konkurenčnimi odbori.

Ker je pa tako delo jako težko in je patron se pomišljal, kako naj račne z dogovori, pripeti se pri ropet drugi župniji nova draga starba, ki prisili samostan, da se eno = nič obrne na c. kr. bogočastno ministristvo za subvencijo.

Slika 2: Spomenica patronatnim župnijam za odkup patronatov iz leta 1916 (NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice)

Čeprav so si magdalenke očitno prizadevale za odkup patronatov, so vseeno imele poseben odnos do prezentacijske pravice, kar se kaže v dopisu z dne

11. junija 1919. V dopisu se je samostan zavzel za ohranitev prezentacijskih pravic, pri čemer se je skliceval na 700-letno zgodovino, povezano s Zofijo Rogaško in oglejskim patriarhom Bertoldom, ki je leta 1245 Slivnico inkorporiral samostanu.⁹⁶ Nasprotno se je lavantinski škofijski ordinariat bolj nagibal k prosti podelitvi. Pri tem so se na škofiji sklicevali predvsem na novi cerkveni zakonik, predvsem na kanon 1451, ki je predvidel, da bi patroni namesto prezentacijske pravice pridobili določene duhovne pravice. Te bi se lahko pri studeniškem samostanu izražale npr. tako, da bi verniki in duhovniki nekdanjih patronatnih župnij ob določenih dnevih (npr. za novo leto ali ob patrociniju) zmolili kratko molitev (očenaš in zdrava marija) za samostan.⁹⁷ Samostansko predstojništvo je sprejelo prosto podelitev, odpovedalo pa se je omenjenim duhovnim ugodnostim, češ da bi se o tem z župnijami težko dogovorili.⁹⁸ Zdi pa se, da je bila duhovna pravica kot poseben dodatek kljub temu vključena v pogodbo za odkup patronatov.

Drugi oziroma zadnji krog pogajanj je potekal na koncu dvajsetih in na začetku tridesetih let prejšnjega stoletja. Župnije Slovenska Bistrica, Laporje, Črešnjevec in Poljčane so dobile poplačane zapadle tangente, zaradi katerih je samostanu grozila celo prisilna izterjava, zraven pa še določene (največkrat gozdne) parcele za odkup bodočih zahtevkov. Pri pogajanjih sta najdlje vztrajali župniji Črešnjevec in Fram, vendar je bilo oboje rešeno do leta 1933 oziroma 1934, že pred tem pa je bil na začetku tridesetih let sklenjen tudi dogovor o Studenicah.⁹⁹ Samostan je župnijski cerkvi sv. treh Kraljev prepustil parcele, kjer sta stala župnijska cerkev in stolp, nadarbini pa parcele, kjer so bile župnišče, pritikline in dvorišče. Dodatno so dobili še nekaj zemlje.¹⁰⁰ Šematizem za leto 1934 za vse nekdanje patronatne župnije navaja, da so proste podelitve.¹⁰¹ Formalnosti so se sicer vlekly še do konca tridesetih let prejšnjega stoletja, vendar je bil postopek odkupa patronata načeloma uspešno zaključen in magdalenke so se lahko posvetile drugim dejavnostim. S tem so dokončno

⁹⁶ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis magdalenskega samostana lavantinskemu škofijskemu ordinariatu o odkupu patronatov, 11. junij 1919.

⁹⁷ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis lavantinskega konzistorija predstojništvu magdalenskega samostana, 8. avgust 1921.

⁹⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis magdalenskega samostana škofijskemu konzistoriju, 1. september 1921.

⁹⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice.

¹⁰⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, 2087/1936, patronat Studenice, odkup patronatov, lavantinski škofijski ordinariat odobri pogodbo o odkupu patronata za župnijo Studenice, 20. junij 1938; NŠAM, Magdalenke Studenice, kronika magdalenk 1870–1944, str. 78–79.

¹⁰¹ Šematizem neposredno sveti Stolici podrejene lavantinske knezoškofije za leto 1934, str. 208.

ugasnila patronatna razmerja med patronatnim gospostvom in župnijami; župnije so na škofijo lahko prosto podeljevali.

ZAKLJUČEK

Z odkupom patronatov se je v Studenicah zaključilo skoraj 700-letno obdobje, ko je samostan in za njim zemljiško gospostvo izvrševalo patronat nad patronatnimi župnijami, ki so nastale na področju slivniške (pra)župnije. V obdobju od konca 18. do začetka 20. stoletja sta se pod vplivom cerkvene in civilne zakonodaje spremenila način izvrševanja patronatnih pravic in forma patronata (izvorno povezan z inkorporacijo slivniške župnije samostanu, kasneje z lastništvom studeniškega zemljiškega gospostva). Če so dominikanke za izpraznjena mesta še lahko predlagale kandidate po svoji izbiri, pa so bili kasnejši patroni pri podeljevanju župnij vezani na javne razpise posameznih škofijskih ordinariatov (do leta 1859 lavantinskega in sekavskega, po tem letu samo lavantinskega).

IZJAVA O RAZISKOVALNIH PODATKIH

Članek temelji na arhivskih virih, ki so navedeni v poglavju Viri in literatura.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Dekanijski šematizmi.
Magdalenke Studenice.
Pomožne knjige.
Popis cerkva, D III – Slovenska Bistrica.
Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica.
Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje.
Škofijska pisarna, F 83 – patronat in odvetništvo.
Škofijska pisarna, P 5 – redovnice.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
Samostan in gospostvo Studenice.

Objavljeni viri

Höfer, Rudolf K. (ur.) *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545: Edition der Texte und Darstellung zu Nachrichten über das*

kirchliche Leben. Graz: Selbstverl. der Historischen Landeskommision für Steiermark, 1992.

Ožinger, Anton (ur.) *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiaconata goriške nadškofije* = *Atti delle visite pastorali nell'arcidiaconato di valle Saunia della arcidiocesi di Gorizia* = *Die Berichte der Pastoralvisitationen im Archidiaconat Saunien der erzdioezese Görz: 1751–1773*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije: Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991.

Šematizmi sekavske in lavantinske škofije.

UBSt II – *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark II* (ur. Joseph von Zahn). Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1879.

UBSt III – *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark III* (ur. Joseph von Zahn). Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1903.

Urlep, Lilijana. Opisa lavantinske škofije iz leta 1702 in leta 1790. *Viri/Arhivsko društvo*; 9. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2024.

Spletni viri

23. in 24. seja tridentinskega koncila, dostopno na: <https://www.papalencyclicals.net/councils/trent.htm>, pridobljeno 27. 8. 2025.

Gesetz vom 28. April 1864, betreffend die Bestreitung der Kosten der Herstellung und Erhaltung des katholischen Kirchen und Pfründengebäude, dann der Beischaffung der Kirchen-Paramente, Einrichtung und Erfordernisse, 8. člen, dostopno na: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lgm&datum=1864&page=59&size=45>, pridobljeno 26. 9. 2025.

Gesetz vom 7. Mai 1874, mit welchem behufs Bedeckung der Bedürfnisse des katholischen Cultus die Beiträge zum Religionsfonde geregelt werden, dostopno na: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1874&page=133&size=55>, pridobljeno 26. 9. 2025.

Literatura

Ambrožič, Matjaž. Patronatno pravo in jožefinski patronati kranjskega verskega sklada. *Bogoslovni vestnik* = *Theological Quarterly* 72 (2012), št. 1, str. 71–88.

Bele, Martin. Rodbina Konjiško-Rogaških. *Acta Histriae* 27 (2019), št. 3, str. 477–494.

Höfler, Janez. *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem: k razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. Ljubljana: Viharnik, 2013.

Hyttek, Adolf. *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*. Studenitz: St. Cyrillus Buchdruckerei, 1895.

Koropec, Jože. Zbelovo, Studenice, Pogled do srede 17. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* = *Review for history and ethnography* 51 (1980), št. 2, str. 239–283.

Kovačič, Franc. *Zgodovina Lavantinske škofije: (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat, 1928.

Kostanjšek Brglez, Simona, in Urlep, Lilijana. *Studenice, drobci iz zgodovine samostana*. Nadškofijski arhiv Maribor, Občina Poljčane in Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica, 2025 (razstavni panoji).

Kušej, Rado. *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve: s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*. V Ljubljani: Juridična fakulteta, 1923.

Mlinarič, Jože. *Studeniški dominikanski samostan: ok. 1245–1782*. Celje: Mohorjeva družba, 2005.

Orožen, Ignacij. *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Th. 1, Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate: Marburg, Mahrenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkoviz*. Marburg: F. V. Lavant. Ordinariates, 1875.

Pirchegger, Hans. *Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. 2. Abteilung: Die Kirchen- und Grafschaftskarte, Teil 1: Steiermark*. Dunaj 1940.

Wahrmund, Ludwig. *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich, 1. in 2. zvezek*. Wien: A. Hölder, 1894–1896.

Wetzer und Welte's *Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*. 2. Aufl. / in neuer Bearbeitung, unter Mitwirkung vieler katholischen Gelehrten begonnen von Joseph Cardinal Hergenröther, fortgesetzt von Franz Kaulen. Neunter Band: Naama bis Signatelli. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1895.

CERKVENI PATRONAT IN ODVETNIŠTVO NA PRIMERU STUDENIC: MED ČASTJO IN BREMENOM

Povzetek

Studeniški samostan oziroma kasneje zemljiško gospostvo Studenice je stoletja izvrševalo cerkveni patronat in deloma [nižje] odvetništvo nad *patronatnimi* župnijami, ki so nastale na področju pražupnije Slivnica pri Mariboru. Patronatno pravo pomeni pravice in dolžnosti, ki jih pravna ali fizična oseba pridobi z ustanovitvijo cerkve in cerkvene službe ali samo službe. Med pravicami je bila najpomembnejša prezentacijska/predlagalna pravica imetnika patrona, da pristojnemu škofu ordinariju predlaga novega duhovnika ali beneficiata v potrditev. Patronat se je načeloma razvil v povezavi s fevdnim sistemom in lastniškimi cerkvami v procesu oblikovanja škofijske župnijske mreže. Patronat izhaja iz preobrazbe prvotnih lastniških cerkva v škofijske, pri čemer je bivšim imetnikom lastniških cerkva pripadla prezentacijska pravica. Odvetništvo, imenovano tudi vogtija ali advokatura, pomeni upravljanje in zastopanje cerkvenih (največkrat višjih) ustanov pred civilnim sodiščem. Podobno je nižje odvetništvo, torej odvetništvo nad posameznimi župnijami/cerkvami, katerega izvor je dokaj nejasen.

Studeniški dominikanski samostan, ki ga je ustanovila Zofija Rogaška, je do patronata prišel na osnovi inkorporacije. Inkorporacija pomeni prenos pravic, tako gmotnih kot materialnih, na drugega upravičenca. V praksi se je to največkrat kazalo tako, da so bile župnije inkorporirane posameznim samostanom. V ozadju je bila gmotna pomoč samostanom ali drugim ustanovam. Oglejski patriarh Bertold Andeško-Meranski je leta 1245 samostanu dominikank v Studenicah inkorporiral oziroma dodelil (pra)župnijo Slivnico, kar je potrdil tudi leta 1249. Ker je samostan stal na področju konjiške in ne slivniške pražupnije, je leta 1251 prišlo do zamenjave župnij/cerkva. Konjiški župnik je samostanu v zameno za cerkvi v Tinju in pri sv. Venčeslu izročil cerkvi v Poljčanah in

Laporju, v bližini katerih je bil samostan, z vsemi pripadajočimi pravicami vred. Od inkorporacije naprej je samostan izvrševal patronatne pravice nad vsemi župnijami, ki so nastale na področju [preoblikovane] slivniške pražupnije. Čeprav je bilo v letih 1245 in 1249 določeno, da samostanu pripada samo prezentacijska pravica pri slivniški župniji, pri novo nastalih vikariatih pa ne, se je kasneje to spremenilo, tako da so dominikanke predlagale ordinariju (oglejskemu patriarhu) v potrditev duhovnike pri vseh župnijah in vikariatih. Deželno knežji vizitacijski zapisnik iz leta 1544/1545 celo kaže, da so bile vse župnije in vikariati v njihovih polnih pravicah (samostan oz. dominikanke so imele celo pravico, da so potrjevale duhovnike), niso pa imele odvetništva. Do sprememb je prišlo po tridentinskem koncilu, ki je prepovedal oziroma omejil inkorporacije in določil načine za podeljevanje službenih mest. Spremenjeno stanje se kaže v vizitacijskih zapisnikih goriskega nadškofa Karla Mihaela Attemsja v drugi polovici 18. stoletja. V tem času so imele dominikanke odvetniške in patronatne pravice pri vseh župnijah in vikariatih na področju nekdanje slivniške župnije. Samostan je veskozi pazil na svoje pravice; tako je npr. nasprotoval nadškofu Attemsju pri ustanovitvi vikariata v Poljčanah. Načeloma so tudi v novem veku samostanu pripadale patronatne pravice pri novoustanovljenih vikariatih. Z imenovanjem župnikov so lahko patroni vplivali na in oblikovali na versko življenje in prakse v patronatnih župnijah.

Ko je bil samostan leta 1782 ukinjen in premoženje podržavljeno, so patronati prišli na štajerski verski sklad, ko pa je studeniško zemljiško gospostvo leta 1827 prešlo v roke zasebnih lastnikov (Martin Linner, družina Sparovitz, Anton Papst, zakonca Egger, magdalenke), so ti prevzeli tudi patronate. Patronat je bil torej realni, povezan z lastništvom nepremičnine. V tem času je imelo studeniško zemljiško gospostvo oz. njegovi lastniki patronat nad župnijami Slivnica, Slovenska Bistrica, Šmartno na Pohorju, Črešnjevec, Poljčane, Laporje, Makole, Zgornja Polskava, Studenice, Cirkovce, Fram. Do leta 1859 so navedene župnije spadale pod dve škofiji, lavantinsko in sekavsko, po tem letu samo pod lavantinsko.

Konec 18. in 19. stoletju se je pod vplivom posvetne zakonodaje, ki je sledila smernicam tridentinskega koncila, spremenil način prezentacije. Na razvoj patronata oziroma na način izvrševanja patronatnih pravic je vplivala tudi posvetna zakonodaja. Medtem ko so dominikanke lahko prosto predlagale kandidate, pa so bili patroni v 19. stoletju vezani na javni razpis. Ko je bila župnija izpraznjena, je pristojni ordinariat razpisal prosto mesto, na katero se je lahko prijavil vsak duhovnik. Škofija je poslala patronu seznam vseh prosilcev (za laičnega patrona) ali pa seznam treh kandidatov, patron pa je moral predlagati nekoga s seznama. V 20. stoletju je patronate dodatno omejil leta 1917 kodificirani zakonik cerkvenega prava *Codex Iuris Canonici*.

Patronat je bil povezan tudi z dolžnostmi, predvsem finančnimi bremeni. Pri obnovah in nadomestnih gradnjah je moral patron pokriti del stroškov; od leta 1864 naprej je delež patrona znašal eno tretjino. Ker so magdalenke zaradi številnih zahtevkov po finančnih prispevkih ali tangentah patronat občutile kot breme, so pred prvo svetovno vojno začele postopek za odkup patronatov. Najprej so poskušale patronate prenesti na štajerski verski sklad; ko pa je bilo to zavrnjeno, so se lotile postopka za odkup. Do odkupa je prišlo v 20. in 30. letih 20. stoletja. Po odkupu je župnije prosto podeljevala lavantinska škofija. Z odkupom se je končala 700-letna tradicija patronata samostana in kasneje gospostva Studenice nad patronatnimi župnijami. Praksa patronata se je na slovenskih tleh sicer obdržala do druge svetovne vojne oziroma spremenjenih družbeno političnih razmer po vojni.

ECCLESIASTICAL PATRONAGE AND ADVOCACY IN THE CASE OF STUDENICE: BETWEEN HONOUR AND BURDEN

Summary

For centuries, the Studenice convent, and later the Studenice landed estate, exercised ecclesiastical patronage and, to some extent, [lower] advocacy over the parishes under its patronage that had been established within the territory of the ancient parish of Slivnica near Maribor. The right of patronage comprised the rights and obligations acquired by a legal or natural person through the foundation of a church and an ecclesiastical office, or of an ecclesiastical office alone. The most important of these rights was the patron's right of presentation, namely the right to nominate a new priest or benefice holder to the competent bishop or ordinary for confirmation. In principle, patronage developed in connection with the feudal system and proprietary churches during the formation of the diocesan parish network. Patronage arose from the transformation of the original proprietary churches into diocesan churches, with the former holders of proprietary churches retaining the right of presentation. Advocacy, also known as *Vogtei* or *advocatia*, refers to the administration and legal representation of ecclesiastical institutions, usually higher-ranking ones, before secular courts. Lower advocacy, meaning advocacy over individual parishes or churches, was similar in nature, although its origins remain rather unclear.

The Dominican convent in Studenice, founded by Zofija Rogaška, acquired its patronage rights through incorporation. Incorporation involved the transfer of rights, including economic and material rights, to another beneficiary. In practice, this most commonly took the form of individual parishes being incorporated into particular convents or monasteries, with the underlying purpose of providing financial support to these or other institutions. In 1245, Berthold of Andechs-Merania, Patriarch of Aquileia, incorporated, or granted, the ancient parish of Slivnica to the Dominican convent in Studenice, an act he confirmed again in 1249. Since the convent was situated within the territory of the ancient parish of Konjice rather than that of Slivnica, an exchange of parishes/churches took place in 1251. In exchange for the churches in Tinja and St Wenceslaus, the parish priest of Konjice transferred to the convent the churches in Poljčane and Laporje, near which the convent was situated, together with all associated rights. From the time of incorporation onwards, the convent exercised patronage rights over all parishes established within the territory of the [reorganised] ancient parish of Slivnica. Although in 1245 and 1249 it was stipulated that the convent held only the right of presentation in the parish of Slivnica and not in the newly established vicariates, this subsequently changed, and the Dominican nuns presented priests for all parishes and vicariates to the ordinary (the Patriarch of Aquileia) for confirmation. A visitation record commissioned by the territorial prince in 1544/1545 even indicates that all the parishes and vicariates were under their full authority (the convent or the Dominican nuns even had the right to confirm priests), but the convent did not hold the advocacy over them. Changes occurred following the Council of Trent, which prohibited or restricted incorporations and laid down procedures for appointments to ecclesiastical offices. The changed situation is reflected in the visitation records of Karl Michael von Attems, Archbishop of Gorizia, from the second half of the 18th century. At that time, the Dominican nuns held rights of advocacy and patronage over all parishes and vicariates within the territory of the former parish of Slivnica. The convent consistently safeguarded its rights; for example, it opposed Bishop Attems over the establishment of a vicariate in Poljčane. In principle, even in the early modern period, the convent retained patronage rights over newly established vicariates. Through the appointment of parish priests, patrons were able to influence and shape religious life and practices in the parishes under their patronage.

When the convent was dissolved in 1782 and its property nationalised, the patronage rights passed to the Styrian Religious Fund. When the Studenice landed estate passed into private ownership in 1827 (Martin Linner, the Sparovitz family, Anton Papst, the Egger couple, and the Magdalene Sisters), the new owners also assumed the patronage rights. The patronage was therefore real patronage, attached to the ownership of immovable property. At that time, the Studenice landed estate, or its owners, held patronage over the parishes of Slivnica, Slovenska Bistrica, Šmartno na Pohorju, Črešnjevce, Poljčane, Laporje, Makole, Zgornja Polskava, Studenice, Cirkovce and Fram. Until 1859, these parishes belonged to two dioceses, Lavant and Seckau; after that year, they belonged solely to the Diocese of Lavant.

At the end of the 18th century and during the 19th century, the procedure for presentation changed under the influence of secular legislation that followed the principles of the Council of Trent. Secular legislation also influenced the development of patronage and the manner in which patronage rights were exercised. While the Dominican nuns had been free to nominate candidates, patrons in the 19th century were subject to a public vacancy procedure. When a parish became vacant, the competent ordinariate advertised the vacant position, for which any priest could apply. The diocese sent the patron either a list of all applicants (in the case of a lay patron) or a list of three candidates, and the patron was required to nominate someone from the list. In the 20th century, patronage rights were further restricted by the *Codex Iuris Canonici*, the Code of Canon Law codified in 1917.

Patronage also entailed obligations, particularly financial burdens. In cases of renovation and replacement construction, the patron was required to cover part of the costs; from 1864 onwards, the patron's share amounted to one third. Because numerous requests for financial contributions or assessments caused the Magdalene Sisters to regard patronage as a burden, they initiated proceedings for the redemption of the patronage rights before the First World War. They first attempted to transfer the patronage rights to the Styrian Religious Fund; when this was rejected, they began the process of redeeming them. The redemption took place during the 1920s and 1930s. Following the redemption, the Diocese of Lavant was free to appoint priests to the parishes. The redemption brought to an end the 700-year tradition of patronage exercised by the convent, and later by the Studenice estate, over the parishes under its patronage. The practice of patronage in the Slovenian lands nevertheless survived until the Second World War and the changed socio-political circumstances that followed it.

KIRCHENPATRONAT UND FÜRSPRACHE IM FALL STUDENICE – ZWISCHEN EHRE UND LAST

Zusammenfassung

Jahrhundertlang übte das Kloster Studenice, später das Gut Studenice, das Kirchenpatronat und teilweise die Vogtei für Patronatspfarreien im Gebiet der Urfparrei Slivnica bei Maribor aus. Das Patronatsrecht umfasst die Rechte und Pflichten, die eine juristische oder natürliche Person durch die Gründung einer Kirche und eines Gottesdienstes oder auch nur eines Gottesdienstes erwirbt. Zu den wichtigsten Rechten zählte das Recht des Patronatsinhabers, dem zuständigen Bischof einen neuen Priester oder Benefiziat zur Bestätigung vorzuschlagen. Das Patronatsrecht entwickelte sich im Zusammenhang mit dem Feudalsystem und den Eigenkirchen im Zuge der Bildung des diözesanen Pfarrnetzes. Es entstand aus der Umwandlung der ursprünglichen Eigenkirchen in Diözesankirchen, wodurch die ehemaligen Eigentümer der Eigenkirchen das Recht der Präsentation erwarben. Die Vertretung kirchlicher (meist höherer) Institutionen vor staatlichen Gerichten, auch Vogtija oder Advokatura genannt, bezeichnet deren Verwaltung und Repräsentation.

Ähnlich verhält es sich mit der Vertretung einzelner Pfarreien/Kirchen, deren Ursprung jedoch weitgehend unklar ist.

Das von Zofija Rogaška gegründete Dominikanerkloster in Studenice erlangte seine Patronatsrechte durch Inkorporation. Inkorporation bedeutet die Übertragung materieller Rechte an einen anderen Begünstigten. In der Praxis äußerte sich dies meist in der Eingliederung von Pfarreien in einzelne Klöster. Im Hintergrund stand die materielle Unterstützung von Klöstern und anderen Institutionen. 1245 inkorporierte bzw. übertrug der Patriarch von Aquileia, Bertold von Andechs-Meranien, die Urpfarrei Slivnica dem Dominikanerkloster in Studenice, was er 1249 bestätigte. Da das Kloster im Gebiet Konjice und nicht in der Urpfarrei Slivnica lag, fand 1251 ein Pfarr- bzw. Kirchentausch statt. Im Tausch gegen die Kirche in Tinj und bei St. Wenzel übergab der Pfarrer von Konjice dem Kloster die Kirchen in Poljčane und Laporje, in deren Nähe das Kloster lag, samt aller damit verbundenen Rechte. Von der Eingliederung an übte das Kloster das Patronatsrecht über alle Pfarreien im Gebiet der [reformierten] Urpfarrei Slivnica aus. Obwohl 1245 und 1249 festgelegt wurde, dass das Kloster nur in der Pfarrei Slivnica, nicht aber in den neu gegründeten Vikariaten das Präsentationsrecht besaß, änderte sich dies später. Die Dominikaner schlugen dem Ordinarius (dem Patriarchen von Aquileia) die Bestätigung der Priester aller Pfarreien und Vikariate vor. Der fürstliche Visitationsbericht von 1544/45 belegt sogar, dass das Kloster die vollen Rechte über die Pfarreien hatte (das Kloster bzw. die Dominikaner hatten sogar das Recht, Priester zu bestätigen), jedoch nicht die Vogtei. Nach dem Konzil von Trient, das Inkorporationen verbot oder einschränkte und die Verfahren zur Vergabe von Pfarrämtern festlegte, traten Veränderungen ein. Diese veränderte Situation spiegelt sich in den Visitationsberichten des Erzbischofs von Görz, Karl Mihael Attems, aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts wider. Damals besaßen die Dominikanerinnen in allen Pfarreien und Vikariaten im Gebiet der ehemaligen Pfarrei Slivnica das Patronatsrecht. Das Kloster achtete stets auf seine Rechte; so widersetzte es sich beispielsweise Bischof Attems' Vorhaben, ein Vikariat in Poljčane zu errichten. Prinzipiell besaß das Kloster auch in neu gegründeten Vikariaten der Neuzeit das Patronatsrecht. Durch die Ernennung von Pfarrern konnten die Patrone das religiöse Leben und die religiösen Praktiken in den Patronatspfarreien beeinflussen und prägen.

Nach der Auflösung des Klosters 1782 und der Verstaatlichung des Besitzes fielen die Patronatsrechte an den steirischen Religionsfonds. Als die Gutsherrschaft Studenice 1827 in Privatbesitz übergang (Martin Linner, Familie Sparovitz, Anton Papst, Ehepaar Egger, Schwestern Magdalenerinnen), übernahmen auch diese die Patronatsrechte. Das Patronatsrecht war somit real und an den Besitz gebunden. Zu jener Zeit übten die Gutsherrschaft Studenice bzw. ihre Eigentümer das Patronatsrecht über die Pfarreien Slivnica, Slovenska Bistrica, Šmartno na Pohorju, Črešnjevce, Poljčane, Laporje, Makole, Zgornja Polskava, Studenice, Cirkovce und Fram aus. Bis 1859 gehörten die genannten Pfarreien zu den beiden Diözesen Lavant und Secckau, danach nur noch zu Lavant.

Ende des 18. und im 19. Jahrhundert änderte sich unter dem Einfluss weltlicher Gesetze, die den Richtlinien des Konzils von Trient folgten, das Verfahren zur Patronatsvergabe. Auch die Entwicklung des Patronatsrechts, also die Ausübung der Patronatsrechte, wurde durch weltliche Gesetze beeinflusst. Während Dominikanerinnen Kandidaten frei vorschlagen konnten, war die Patronatsvergabe im 19. Jahrhundert an eine öffentliche Ausschreibung gebunden. Bei einer vakanten Pfarrstelle schrieb das zuständige Ordinariat die Stelle aus, auf die sich jeder Priester bewerben konnte. Die Diözese übermittelte dem Patron eine Liste aller Bewerber (für einen Laienpatron) oder eine Liste mit drei Kandidaten, aus der der Patron einen Kandidaten vorschlagen musste. Im 20. Jahrhundert wurden die Patronatsrechte durch den *Codex Iuris Canonici* von 1917 weiter eingeschränkt.

Das Patronat war auch mit Pflichten, insbesondere finanziellen Belastungen, verbunden. Bei Renovierungen und Neubauten musste der Patron einen Teil der Kosten tragen; ab 1864 betrug sein Anteil ein Drittel. Da die Magdalenerinnen das Patronat aufgrund zahlreicher finanzieller Bitten und Anfragen als Belastung empfanden, leiteten sie vor dem Ersten Weltkrieg das Verfahren zum Aufkauf der Patronate ein. Zunächst versuchten sie, die Patronate an den steirischen Religionsfonds zu übertragen; als dies abgelehnt wurde, leiteten sie das Verfahren zum Aufkauf ein. Der Aufkauf erfolgte in den 1920er und 1930er Jahren. Nach dem Aufkauf vergab die Diözese Lavant die Pfarreien frei. Mit dem Aufkauf endete die 700-jährige Tradition des Patronats durch das Kloster und später die Grundherrschaft Studenice über die Patronatspfarreien. Die Praxis des Patronats wurde auf slowenischem Boden bis zum Zweiten Weltkrieg und der veränderten sozio-politischen Lage nach dem Krieg aufrechterhalten.